

Katsausartikkeli

Radikaali reformismi ja kapitalismin kumous: Thomas Pikettyn ja Yanis Varoufakiksen poliittisten ohjelmien vertailua

Jukka Gronow, sosiologian emeritusprofessori, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Uppsalan yliopisto

Abstrakti

Talouden viimeaikaiset kriisit ovat virittäneet kiinnostusta radikaalisti erilaisiin, kapitalismia tasa-arvoisempiin taloudellisiin järjestelmiin, jotka mahdollistaisivat kansalaisten tasavertaisemman osallistumisen taloudelliseen päätöksentekoon. Tämä katsausartikkeli tarkastelee kahta kiinnostavaa ja seikkaperäistä muutosohjelmaa, joilla on pitkälti samoja tavoitteita ja paljon yhtäläisyyksiä mutta myös tärkeitä eroja ja jotka ansaitsevat perusteellista tarkastelua ja arviota. Ensimmäisen esittää Thomas Piketty tulon- ja omaisuuden jaon jyrkentymistä sekä sen syitä koskevan tutkimuksensa lopuksi *Capital and Ideology*-teoksessaan (2019/2020), ja toinen löytyy Yanis Varoufakiksen utopistisesta tietisfiktioromaanista *Another Now* (2020). Kumpikin ottaa etäisyyttä valtiojohtoisesta sosialistisesta suunnitelmataloudesta, jota Neuvostoliiton ”reaalisosialismi” edusti. Kummankin sosialismi perustuu pääoman kasautumisen kahlitsemiseen ja kansalaisten aktiiviseen osallistumiseen taloudellisessa päätöksenteossa paikallisesti sekä laajemmin kansallisen ja kansainvälisen talouden mitassa. Jos Pikettyn voi sanoa edustavan radikaalia reformistista sosialismia, on Varoufakis taas ”pesunkestävä” anarkisti. Katsaus esittelee kummankin radikaalin yhteiskuntapoliittisen ohjelman perusajatukset, vertaa niitä toisiinsa sekä esittää lopuksi niistä muutamia kriittisiä huomioita. Ohjelmien vertaileva arviointi ei tee epäoikeutta kummallekaan, vaikka niiden kirjallisen esitystavan erilaisuus tulee huomioida.

Avainsanat: kapitalismi, sosialismi, anarkismi, taloudellinen demokratia, progressiivinen verotus

<https://doi.org/10.51810/pt.124837>

Kaksi nykykapitalismin kriitikkoa

Talouden viimeaikaiset kriisit ovat virittäneet kiinnostusta radikaalisti erilaisiin taloudellisiin järjestelmiin, jotka olisivat nykyistä globaalia kapitalismia tasa-arvoisempia ja mahdollistaisivat kansalaisten tasavertaisemman osallistumisen taloudelliseen päätöksentekoon. Esittelen ja kommentoin seuraavassa kahta, mielestäni kiinnostavinta ja seikkaperäisintä muutosohjelmaa, joilla on pitkälti samoja tavoitteita ja paljon yhtäläisyyksiä mutta myös tärkeitä eroja ja jotka ansaitsevat perusteellista tarkastelua ja arviota. Ensimmäisen esittää Thomas Piketty *Capital and Ideology* -teoksensa (2019/2020) lopussa, ja toinen taas löytyy Yanis Varoufakis'n teoksesta *Another Now* (2020). Thomas Piketty on taloushistorioitsija, jonka perusteelliset ja ainutlaatuiset tutkimukset varallisuuden ja tulojen jakautumisesta ja historiallisesta kehityksestä sekä kehittyneissä, kapitalistisissa maissa että koko maailman mitassa ovat ansaitusti herättäneet laajaa kiinnostusta ja keskustelua (ks esim. Heiskala 2022; Alaja 2022; Gronow 2022; Melin 2022; Tuomala 2022). Yanis Varoufakis taas on tullut tunnetuksi taloustieteen professorina ja tutkijana mutta on kuulu myös toimestaan Kreikan hallituksen talousministerinä vuonna 2015, jolloin Kreikan ja Euroopan unionin välinen velkakriisi kärjistyi. Hän on Kreikan parlamentin jäsen ja puolueensa puheenjohtaja.

Piketty'n voi sanoa edustavan radikaalia reformistista sosialismia, ja Varoufakis taas on ”pesunkestävä” anarkisti. Päinvastoin kuin Varoufakis Piketty ei lakkauttaisi kapitalismia, vaikka hän rajoittaisikin pääoman kasautumista ja keskittymistä radikaalisti. Kumpikin ottaa etäisyyttä valtiojohtoisesta sosialistisesta suunnitelmataloudesta, jota Neuvostoliiton johtama ”reaalisosialismi” edusti. Kummankin sosialismi perustuu kansalaisten aktiiviseen osallistumiseen taloudellisessa päätöksenteossa sekä paikallisesti ja yritysten puitteissa että laajemmin koko kansallisen ja kansainvälisen talouden mitassa. Piketty'n seikkaperäinen reformiohjelma on johdonmukainen päätös hänen tulonjaon ja varallisuuden jakautumisen kärjistymistä sekä sen taloudellisia ja poliittisia syitä käsittelevään *Capital and Ideology* -teokseensa (2019/2020; ks. myös Piketty 2021/2022), joka taas on jatkoa hänen muutamaa vuotta aikaisemmin ilmestyneelle teokselleen *Pääoma 2000-luvulla* (2013/2016). Piketty esittää ohjelmansa *Capital and Ideology* -teoksen laajassa, viimeisessä luvussa ”Osallistuvan sosialismin lähtökohtia”.

Yanis Varoufakiksen ohjelma taas sisältyy hänen utooppiseen tieteisfiktio-romaaniansa, *Another Now* (2020), joka muistuttaa klassista dialogiromania. Siinä kolme erilaisista poliittisista taustoista tulevaa ystävystä saavat yhteyden modernin tietotekniikan avulla kaksoisolentoihinsa, jotka elävät nykyisyydessä, joka on kehittynyt täysin toisenlaiseksi kuin omamme vuosien 2007–2009 finanssikriisin jälkeen. Paljoakaan mielikuvitusta ei tarvitse voidakseen päätellä, että Varoufakiksen mukaan tällaiseksi meidän maailmamme olisi oikeasti voinut tulla, jos vasemmistolaisilla poliittisilla liikkeillä olisi ollut tahtoa ja voimaa reagoida kapitalismin kriisiin toisella tavalla. Teos on johdonmukaista jatkoa Varoufakiksen aikaisemmille kapitalismikriittisille teoksille. *Talking To My Daughter about Economy or, How Capitalism Works – and How It Fails* (2017/2019) on nimensä mukaisesti populääri kapitalismia käsittelevä esitys, jonka kritiikin kärki suuntautuu erityisesti finanssipääomaan ja lainamarkkinoihin. *The Weak Suffer What They Must* (2016) on taas toisen maailmansodan kansainvälisen rahajärjestelmän historia. Se osoittaa, miten nykyiset finanssikriisit ovat seurausta yleisesti tiedossa olevista toisen maailmansodan jälkeisen rahajärjestelmän ongelmista, joita yhteisvaluutta euro toistaa. Kaunokirjallisesta esitystavastaan huolimatta, tai ehkä juuri siitä johtuen, Varoufakiksen *Another Now* -romaanissaan esittämä kapitalismin kumousohjelma on erinomaisen hyvin perusteltu ja yhtä seikkaperäinen kuin Piketty'n reformiohjelma. Dialogiromaanissa on mahdollista ennakoida ja käydä läpi monia sellaisia epäilyjä ja kriittisiä kommentteja, joita Varoufakiksen ohjelma oletettavasti lukijoissaan herättää.

Esittelen seuraavassa kummankin radikaalin yhteiskuntapoliittisen ohjelman perusajatukset, vertaan niitä toisiinsa sekä esitän lopuksi muutamia kriittisiä huomioita. Ohjelmien vertaileva arviointi ei tee epäoikeutta kummallekaan, vaikka niiden kirjallisen esitystavan erilaisuus onkin syytä pitää mielessä.

Pääoma kuriin veroprogrediolla

Suurten tulojen ja varallisuuksien verotus on noussut pitkästä ajasta viimeisen kymmenen vuoden aikana merkittäväksi poliittiseksi teemaksi. Monet Piketty'n talouspoliittisen reformiohjelman keskeiset ehdotukset ovatkin verotuspoliittisia, mikä on ymmärrettävää hänen tulojen ja varallisuuden

jakautumista koskevien tutkimustensa valossa. Kaikkia niitä yhdistää vaatimus nykyistä paljon jyrkemmästä veroprogressiosta niin omaisuuden kuin tulojenkin osalta. Jyrkkä veroprogressio on tehokas keino murtaa nykyisin vallitsevan, Pikettyyn ”proprietarismiksi” kutsuman ideologian valta. Proprietarismi puolustaa absoluuttisesti yksityisomistusta sen kaikissa muodoissaan (Piketty 2020, 971). Kuten Piketty on osoittanut, toisen maailmansodan jälkeen kehittyneiden kapitalististen maiden jyrkkä veroprogressio on 1970-luvulta lähtien alentunut rajusti, mikä selittää paljolti sekä tulojen että omaisuuden jyrkkää kasvua rikkaan ja hyvin pienen kansanosan hyväksi. Eri maissa ja eri aikoina on eroja, mutta yleissuunta on selvä. Suomikaan ei ole tässä suhteessa poikkeus. Marja Riihelän ja Matti Tuomalan (2022, 36) selvityksen mukaan ”vuonna 2018 ylimmän tulokymmenyksen tulo-osuus kaikista veronjälkeisistä tuloista oli Suomessa Pohjoismaiden suurin (26,9 %)”. Kokonaistulojen verotus ei ole Suomessa progressiivinen. Näin on ollut jo neljännesvuosisadan ajan. (Emt., 30.) Varallisuusvero poistettiin osakeyhtiöiltä Suomessa jo 1960-luvulla. Sen jälkeen sitä lievennettiin vähitellen, ja se lakkautettiin kokonaan vuonna 2006. Esko Ahon hallituksen vuonna 1993 käyttöön ottama eriytetty tuloverojärjestelmä on eniten tuloeroja kasvattanut yksittäinen veropoliittinen toimenpide (ks. myös Tuomala 2019, jossa on laaja tuloeroja tasoittava veropoliittinen ohjelma).

Piketty pohtii seikkaperäisesti eri verolähteiden ja -muotojen etuja ja haittoja sekä myös niiden poliittista hyväksyttävyyttä, vaikka hänen tätä koskevat tarkastelut eivät olekaan kovin perusteellisia. Hän toteaa muun muassa melko yksioikoisesti, että omaisuuden kovempi verottaminen on hyvin suosittua (Piketty 2019/2020, 978). Arvonlisäverolla (entinen liikevaihtovero) on Pikettyyn mielestä oikeutus vain haittaverona (”hiiliverona”). Sehän ei korjaa tuloeroja vääristymiä, pikemminkin päinvastoin. Sekä progressiivinen varallisuus- että perintöverot ovat olennaisia Pikettyyn arsenalissa. Varallisuuserojen perinnöllisyyden korjaamisen kannalta perintöveron voisi ajatella olevan luonnollinen kohde varallisuuserojen tasaamiselle. Se ei kuitenkaan kohdistuisi äskettäin hankittuun ”uusrikkaiden” varallisuuteen, ja siitä pääsisivät hyötymään vasta tulevat sukupolvet omaisuuden haltijoiden oletettavan pitkäikäisyyden vuoksi (emt., 976). Varallisuus- ja tuloverot ovatkin siksi suositeltavampia. Suurimpien tulojen veroprosentin tulisi olla 60–70 % niistä tuloista, jotka ovat yli kymmenen kertaa keskimääräisiä suurempia, ja 80–90 % yli sata

kertaa keskimääräistä suuremmista tuloista. Nämä eivät Pikettyyn mukaan olisi ennen kuulumattomia prosenttiosuuksia vaan vastaisivat niitä, jotka olivat voimassa monissa maissa ainakin ajoittain 1900-luvulla, kuten Yhdysvalloissa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa vuosien 1930–1980 välillä, jolloin tulonjako näissä maissa oli paljon nykyistä tasaisempi (emt., 984).

Varallisuusveron progressiosta Piketty esittää tarkemman laskelman, joka perustuu Ranskan tilanteeseen. Kuten Piketty korostaa, laskelmat ovat esimerkinomaisia, ja tarkemmista veroasteista päättäminen edellyttää sekä kunkin maan varallisuuden jakautumista koskevien tilastojen tuntemista että, ennen kaikkea, poliittista harkintaa. Piketty esimerkin mukaan veroaste voisi olla vain 0,1 % varallisuudesta, joka on alle kansallisen keskitason. Keskimääräisen varallisuuden hän määrittää 200 000 euroon. Verotusaste nousisi asteittain 1 %:iin kaksi kertaa keskimääräistä varallisuutta suuremmissa varallisuusluokissa, edelleen 10 %:iin sata kertaa kansallisen keskitason ylittävstä varallisuudesta, 60 %:iin tuhat kertaa kansallisen keskiarvon ylittävstä ja 90 %:iin varallisuuseristä, jotka ovat 10 000 kertaa kansallisen keskitason yläpuolella (eli 2 miljardia euroa) (Piketty 2019/2020, 987). Verrattuna useissa maissa nykyisin noudatettuun varallisuuden tasaveroon tämä alentaisi merkittävästi varallisuusveroja suurimmalta osalta kansalaisista ja tekisi siten omaisuuden hankkimisen heille helpommaksi. Sen sijaan miljardöörien 90 %:n veroaste pienentäisi heti heidän varallisuutensa yhteen kymmenyksen nykyisestä. Se vastaisikin paremmin heidän osuuttaan kansallisvarallisuudesta sellaisena kuin se oli vuosien 1950–1980 välillä. (Emt., 987). Piketty korostaa, että hänen laskelmansa ovat esimerkinomaisia eikä niitä ole tarkoitettu valmiiksi verotaulukoiksi. Verojen jyrkkää progressiivisuutta ei tarvitsisi toteuttaa kerralla vaan asteittain. 10–20 %:n vuotuinen korotus tuottaisi saman tuloksen muutamassa vuodessa.

Pikettyyn ohjelma ei rajoitu vain vero- ja tulonjakopolitiikkaan vaan tähtää kaikkien kansalaisten taloudellisen riippumattomuuden ja poliittisten vaikutusmahdollisuuksien kasvattamiseen. Vuotuisista varallisuus- ja perintöveroista saatavat tulot käytettäisiin rahoittamaan jokaiselle kansalaiselle automaattisesti lankeavaa peruspääomaa (*endowment*). Verotuotto varallisuus- ja perintöverosta, joka olisi 5 %:n suuruusluokkaa kansantulosta, riittäisi rahoittamaan tällaisen peruspääoman, jonka suuruus olisi noin 60 % keskimääräisestä varallisuudesta. Tämän jokainen saisi täyttäessään 25 vuotta ja voisi käyttää

haluamallaan tavalla. (Piketty 2019/2020, 983–984.) Pikettyn ohjelman perustulo, joka olisi noin 60 % kansalaisten verotuksen jälkeisestä keskitulosta ja siten selvästi suurempi kuin esimerkiksi Suomen perustulokokeilussa, pieneni henkilön muiden tulojen mukaan. Tulovero, jonka kokonaistuotto olisi noin 45 % kansantulosta, riittäisi rahoittamaan kaikki julkiset menot, mukaan lukien perustulon ja sosiaali- ja terveystalot.

Taloudellinen eriarvoisuus ei johdu nykyisessä yhteiskunnassa vain peritystä ja kasautuvasta varallisuudesta vaan myös koulutuserojen mukanaan tuomista tuloeroista. Elämme meritokraattisessa yhteiskunnassa, jonka tuottamaa eriarvoisuutta työmarkkinoilla monet pitävät oikeudenmukaisena, mikäli kaikille taataan samanlaiset lähtökohdat ja mahdollisuudet koulutukseen vanhempien sosiaalisesta ja ekonomisesta asemasta riippumatta. Monesti ilmaista koulutusta ja opintotukia pidetään riittävinä takuina tähän. Piketty menee kuitenkin pidemmälle. Tähän perustuu hänen ehkä kaikkein omaperäisin ehdotuksensa. Kaikilla lapsillahan ei ole taloudellisten ja sosiaalisten lähtökohtien tasaamisen jälkeenkään samanlaisia mahdollisuuksia, kykyjä tai haluja hankkia korkeampaa koulutusta etenkin hyvin palkatuilta aloilta. Tämän ongelman korjaamiseksi Piketty ehdottaa kompensoivaa tukimekanismia, joka on ymmärrettävä sellaisissa maissa, joissa koulutus on lähes ilmaista korkeakouluopinnot mukaan lukien. Jokainen lapsi saisi samansuuruisen koulutusrahan, jonka hän voisi käyttää joko omaan koulutukseensa tai työharjoitteluun. Lapset käyvät kuitenkin koulua hyvin eri pituisia aikoja. Henkilö, joka lopettaisi koulunkäynnin jo 16 tai 18 vuoden iässä (näin tekee noin 40 % jokaisesta ikäluokasta esimerkiksi Ranskassa), olisi Pikettyn esimerkkilaskelman mukaan käyttänyt vain 70 000–100 000 euroa koulutukseensa. Häneltä jäisi tällöin käyttämättä 100 000–150 000 euroa verrattuna ikäluokkansa pisimpään koulutettuun ja parhaiten rahoitettuun kymmenesosaan. Tällä näin säästyneellä koulutus pääomalla hän voisi hankkia lisäkoulutusta koska tahansa myöhemmin elämänsä aikana. Tietyin edellytyksin käyttämättä jäänyttä koulutus pääomaa olisi mahdollista käyttää myös sijoitus pääomana, joka lisättäisiin siihen peruspääomaan, jonka kaikki kansalaiset saavat syntyessään. (Piketty 2019/2020, 1012.)

Kuten tulemme näkemään, Pikettyn kaikille kansalaisille annettava kansalais- ja koulutus pääoma muistuttaa Varoufakiksen ohjelmassaan ehdottamia kansalaisrahastoja, vaikkakin Piketyllä ne voivat toimia perinteisenä sijoitus pääomana pääomamarkkinoiden ehdoin, joita Piketty, päinvastoin kuin

Varoufakis, ei ehdota lakkautettaviksi. Pikettyllä on kuitenkin toinenkin radiikaali ehdotus, jolla on myös yhtymäkohtia Varoufakiksen ohjelmaan: pitkälle viety työntekijöiden osallistuminen yritysten hallintaan (”yritysdemokratiaan”) sekä kaikkien omistajien äänimäärän rajoittaminen suurten osakeyhtiöiden yhtiökokouksissa korkeintaan 10 %:iin riippumatta näiden omistamien osakkeiden lukumäärästä. Piketty ei sen sijaan kannata kaikkien osakkaiden omistussuudesta riippumatonta, yhtäläistä äänioikeutta:

Jos henkilö sijoittaa kaikki säästönsä projektiin, johon hänellä on intohimoinen suhde, ei ole mitään väärää siinä, että hänellä on oikeus useampaan ääneen kuin työntekijällä, joka on palkattu vasta edellisenä päivänä ja joka ehkä säästää jotakin omaa projektiaan varten (Piketty 2019/2020, 973).

Tästä Varoufakis on eri mieltä. Hänen maailmassaan uuden työntekijän työllistää kaikista työntekijöistä koostuva tai niitä edustava elin, joka arvioi uuden työntekijän panoksen yrityksen toimintaan. [1]

Pikettyn reformiohjelma on todella laaja eikä se rajoitu vain talouspoliittisiin kysymyksiin, vaikka ne ovatkin hänen systemaattisimman analyysinsä kohteina. Hän pohtii myös erilaisia osallistuvan demokratian muotoja. Näihin kuuluvat muun muassa osallistuva budjetointi, kansanäänestykset sekä tasa-arvoiset voucherit, joilla jokainen voi tukea haluamaansa poliittista liikettä. Erityisen tärkeä olisi kansainvälinen yleiskokous (tai Euroopan yleiskokous), joka päättäisi globaaleista hyödykkeistä. Se koostuisi joko kansallisten parlamenttien jäsenistä tai edustajista, jotka on valittu nimenomaan tähän tehtävään, tai molemmista. Kansallisten parlamenttien jäseniä olisi hyvä sitoa suoraan yleiseurooppalaiseen päätöksentekoon, jotta nämä eivät voisi syyttää epäsuositusta politiikasta yleiseurooppalaisia päättäjiä ja elimiä. Toisaalta kuten Piketty (2020, 1026) toteaa: ”selvästi on monia tapoja organisoida kansainvälinen yleiskokous – –.” Vaikkei poliittisten organisaatioiden tarkastelu olekaan Pikettyn ominta alaa, sisältää *Capital and Ideology* -teos monia kiinnostavia ajatuksia sekä uudenlaisista päätöksentekokeleistä että vanhojen uudistamisesta. Hänen ohjelmansa on tällaisenaikin poikkeuksellisen laaja, seikkaperäinen ja hyvin perusteltu – varsinkin yhden miehen tekemäksi.

Kansalaiset kansantalouden omistajina ja kapitalismin kumous

Varoufakis luonnehtii nykyistä kapitalismia seuraavasti:

– osakkeenomistus ja teknologia yhdessä loivat osakkeenomistajien megapankkeja, jotka olivat halukkaita lainaamaan uusille megayrityksille synnyttäen uudenlaista megalainaa. Megapankit rahoittivat yritysten yhteensulautumisia ja haltuunottoja, jotka synnyttivät teollisia kartelleja, jotka ovat paljon suurempia kuin alkuperäiset verkostoituneet megayritykset. Tuloksena oli Neuvostoliiton kaltainen, vaikkakin yksityisesti omistettu, suunniteltu järjestelmä, joka kattoi koko maapallon. Tämä antoi teollisuuden kapteeneille ja finanssimestareille mahdollisuuden tehdä tulevaisuudesta itsensä näköisen ja itseään varten. (Varoufakis 2020, 97–98; käännös kirjoittajan.)

Varoufakiksen luonnehdinta muistuttaa Rudolf Hilferdingin (1915/1973) organisoitua kapitalismia ja sitä hallitsevaa yleiskartellia, jonka Hilferding ennakoi tulevaksi jo ensimmäisen maailmansodan vuosina. Pikettykin tutkimukset tuovat helposti mieleen organisoidun kapitalismin. Ilmeneehän yleiskartellin ja työtätekevien välinen ristiriita Hilferdingin organisoidussa kapitalismissa nimenomaan pääomanomistajien ja palkkatyöläisten tulonjaon kärjistymisenä, joka ei voi jäädä keneltäkään huomaamatta. Varoufakiksen kapitalismikritiikki kohdistuu pääomanomistajien, osakkeenomistajien ja finanssikapitalistien oikeuteen ostaa itsensä osalliseksi tuleviin voittovirtoihin, mikä ”vahvistaa vastustamatonta Teknosktruktuuria ja häivyttää sen pidäkkeet” (Varoufakis 2020, 105). Teknostruktuurin käsitteen Varoufakis lainaa John Kenneth Galbraithin teoksesta *The New Industrial State* (1971), mutta hän antaa sille kuitenkin oman tulkintansa, joka muistuttaa paremminkin Hilferdingin (1910/1981) finanssikapitalistien kuin Galbraithin managerien ja teknokraattien kasvavaa valtaa (ks. Varoufakis 2020, 79, 98). Varoufakiksen kritiikin erityisenä kohteena on teknofeodalismi, maailmanlaajuiset digitaalisen talouden suuryritykset, jotka myyvät markkinointitarkoituksiin asiakailtaan korvauksetta keräämiä ja jatkuvasti päivittyviä käyttäjätietoja.

Varoufakiksen ohjelma eroaa Pikettyä esittämästä radikaalisti jo siinä, että Varoufakiksen ”toisessa nykyisyydessä” ei ole oikeastaan lainkaan veroja.

Sen sijaan yritysten tuotosta menee määräraosa käytettäväksi kansalaisille sekä suorina tulonsiirtoina että tarpeellisen infrastruktuurin ylläpitämiseen. Se, ettei tätä yrityksiltä kerättävää tasaprosenttista maksua kutsuta veroksi, voi vaikuttaa hiusten halkomiselta, mutta kuten Varoufakis korostaa, se otetaan suoraan yritysten tuotosta eikä siten näy lainkaan yksityisten henkilöiden ”kirjanpidossa” menoerinä päinvastoin kuin nykyinen tulo- ja omaisuusvero. Tällöin ei synny niin helposti kateutta ja katkeruutta siitä, että jotkut toiset elävät ikään kuin minun kustannuksellani, minun maksamillani veroilla. Tämä ei suinkaan ole ainoa, vaikkakin tärkeä, ero näiden kahden toisenlaisen nykyisyyden – tai paremminkin tulevaisuuden – välillä. Anarkismin parhaiden perinteiden mukaisesti Varoufakiksen uudessa yhteiskunnassa työntekijät omistavat yhdessä yrityksensä eikä varsinaisia pääoman- ja osakkeenomistajia tai pääoma - ja osakemarkkinoita ole. Ensimmäistä kertaa kapitalismin aikana yhteiskunnan politiikka ja talous on integroitu yhteen (Varoufakis 2020, 80). Tämän edellytyksenä on, että yritykset ovat suhteellisen pieniä, korkeintaan muutaman sadan työntekijän suuruisia.

Varoufakiksen toisenlaisessa nykyisyydessä jokaisen yrityksen vuotuiset tulot jaetaan viiteen osaan. 5 % tuotosta menee valtiolle. Loput 95 % jaetaan neljään osaan: yksi osa kattaa yrityksen kiinteät kustannukset ja käyttömenot (talot ja laitteet, lisenssit, vuokrat ja korot), yksi osa menee tutkimus- ja kehitystoimintaan, yhdestä osuudesta maksetaan henkilöstön palkat ja yksi osuus käytetään työntekijöiden bonuksiin. (Varoufakis 2020, 43.) Kokonaistuoton jaosta päättää jokaisen yrityksen henkilökunta yksi henkilö, yksi ääni -periaatteella. Jokainen työntekijä voi lisäksi vapaasti ehdottaa muutoksia jakosuhteisiin, kunhan tekee sen viimeistään kuukautta ennen kuin työntekijät äänestävät asiasta vuoden lopulla niin, että kaikki ehtivät tutustua kunnolla ehdotukseen. Mikäli ehdotuksia on useita, jokainen yrityksen työntekijä asettaa ne mieleiseensä paremmuusjärjestykseen, ja eniten pisteitä saanut ehdotus voittaa. Kysymys henkilökunnalle maksettavista bonuksista on luonnollisesti erityisen herkkä ja altis väärinkäytöksille. Varoufakis onkin keksinyt nerokkaan tavan bonuksista äänestämiseksi, joka on tuttu Eurovision laulukilpailuista. Jokainen työntekijä saa ennen uutta vuotta sata pistettä, jotka hän voi jakaa kollegoidensa kesken haluamallaan tavalla. Jokainen saa tällä tavoin tietyn prosenttiosuuden kaikista jaetuista pisteistä, mikä määrää hänen osuutensa bonuksista. Jotta työntekijöiden keskinäiset lehmänkaupat eivät olisi mahdollisia, kaikkien

nähtävissä olevalta valotaululta näkee ”reaaliajassa”, miten pisteet ”liikkuvat” kollegoiden välillä. Henkilöiden välisten nuolten paksuus on suhteessa annettuihin pisteisiin. (Emt., 45.)

Varoufakiksen toisenlaisessa yhteiskunnassa jokaisen kansalaisen oikeus samansuuruiseen osinkoon kansantalouden kokonaistuotosta perustuu siihen, että he kaikki tosiasiallisesti osallistuvat ja ovat osallistuneet sen tuottamiseen, vaikkeivat olisikaan tehneet mitään varsinaiseksi palkkatyöksi kutsuttavaa. Koska on mahdotonta tietää, miten paljon kukin yritys on ”velkaa” yhteiskunnalle kaikkien yhteisesti tekemästä työstä, johon kuuluu yhtä lailla lasten kasvatusta, vanhusten hoitoa kuin vaikkapa tarvittavan infrastruktuurin ylläpitäminen, paras tapa on palkita kaikkia samalla tavoin. Tämä kansalaisosinko maksetaan jokaiselle kansalaiselle perustettavaan kahteen rahastoon, PreCap-akkumulaatio-rahastoon ja PreCap Legacy-rahastoon. Jokaiselle syntyessä perustettavaan PreCap Legacy-rahastoon keskuspankki maksaa ”merkittävän” rahasumman, jonka saa käyttöönsä täysi-ikäiseksi tultuaan (Varoufakis 2020, 53). PreCap-akkumulaatio-rahastoon taas keskuspankki maksaa joka kuu tietyn summan, joka rahoitetaan kaikkia yrityksiä koskevasta 5 %:n verosta. Ihmiset voivat tuoda mukanaan uuteen yritykseen töihin tullessaan tämän peruspääomansa, mikä takaa yrityksille mahdollisuuden hyödyntää ihmisten PreCap-rahastoja sijoituksiinsa. Jokainen voi niin halutessaan myös perustaa oman yrityksensä. Kun työntekijä jättää yrityksen tai vaihtaa työpaikkaa, hän vie mukanaan oman PreCapinsa.

Yrityksen työntekijät eivät kuitenkaan saa päättää kaikista yrityksen asioista. Yrityksissä toimivien työntekijäneuvostojen ohella, joissa kullakin on siis yksi ääni, toimii kansalaisten paneeleita tai neuvostoja, joiden jäsenet valitaan satunnaisotannalla määräajaksi. Nämä jakavat yrityksille yhteiskuntakelpoisuus pisteitä standardoidun arvosteluasteikon mukaisesti. Pisteet riippuvat sekä yrityksen tuotteiden hyödyllisyydestä että niiden ympäristöystävällisyydestä. Yritys, joka ei saa riittävän hyvää arvosanaa kansalaispaneelilta, voidaan jopa lakkauttaa. Lievemässä tapauksessa sitä vaaditaan parantamaan toimintatapaansa yhteiskunnalle hyödyllisempään suuntaan. (Varoufakis 2020, 61–62.) Pisteiden antaminen tuotannon laadusta kvantifioi ja tyypistää laadullisia eroja, mikä ei ole siten Varoufakiksen mielestä ideaalista. On kuitenkin vaikea keksiä parempaa tapaa kuin jonkinlainen äänestämällä toteutuva pisteytys silloin, kun

on kyse suurten ihmisjoukkojen osallistumisesta työnjaollisesti kehittyneen ja moniaineksisen taloudellisen toiminnan arvottamiseen.

Varoufakiksen toisessa nykyisyydessä kaikki raha on digitaalista ja sitä hallitsee keskuspankki. Tämän lisäksi on mahdollista luoda paikallisia rahoja jonkin yhteisön tarpeisiin. Keskuspankki on universaali kirjanpitäjä, joka pitää koko ajan kirjaa kunkin kansalaisen ja yrityksen tileistä ja keskinäisistä taloudellisista suhteista. Kaikki muutokset kansalaisten rahastojen koossa tai heidän yritykseensä sijoittamassa pääomassa kirjautuvat välittömästi keskuspankin tileihin. Sen ylläpitämä digitaalinen maksujärjestelmä on käyttäjilleen ilmainen. Liikepankkien ja investointipankkien lakkauttaminen ei kuitenkaan johda keskuspankin täydelliseen monopoliin luottomarkkinoilla. Varoufakis sallii myös säästö- tai osuuspankkien toiminnan. Nämä keräävät yhteen yksityishenkilöiden rahastosäästöjä ja lainaavat niitä sellaisille yrityksille, joita ne pitävät tehokkaimpina ja vähiten riskialttiina, keräten pieniä palkkioita molemmilta osapuolilta. Näissä pankeissa ei ole osakkeenomistajia, eivätkä ne jaa voittoja. Ne eivät voi kasvattaa lainapääomaa niihin tallennettuja säästöjä suuremmaksi. Ne lainaavat siten vain rahoja, jotka ovat oikeasti jo olemassa. Ne eivät luo lainarahaa tyhjästä ja pyri näin realisoimaan ennalta tulevia tuottoja niin kuin nykyiset liike- ja investointipankit tekevät. Tällä tavoin estetään nykyisenkaltaisten liikepankkien luoma raha ja sen myötä vältetään myös paisuvat finanssimarkkinat, joita Varoufakis pitää erityisen haitallisina nykykapitalismissa.

Varoufakiksen laaja antikapitalistinen ohjelma sisältää myös mekanismeja, joilla voidaan vaikuttaa maailmankaupan tasapainoon, eri maiden kauppataseen yli- ja alijäämiin. Siihen kuuluu myös kansainvälinen rahoitusprojekti, International Monetary Project IMP, jonka tehtävänä on tasapainottaa maailmantaloutta sijoittamalla suoraan alikehittyneille maapallon alueille – ilman, että nämä joutuvat ottamaan velkaa ja sitoutumaan valtion menoleikkauksiin ja velkakuriin, kuten nykyinen Kansainvälinen valuuttarahasto (IMF) edellyttää. Rahat tähän uuteen rahoitusprojektiin kerätään tavaroiden nettoviejiltä, joiden takia kansainvälinen kauppa on epätasapainossa. IMP rahoittaa myös kehittyvien alueiden siirtymistä hiilineutraaliin energiaan, vihreään liikenteeseen, orgaaniseen maanviljelyyn ja kunnolliseen kansanterveys- ja koulutusjärjestelmään. (Varoufakis 2020, 135.) Varoufakiksen IMP:n esikuvana on varmaankin John Maynard Keynesin toisen maailmansodan loppuvaiheiden

kansainvälistä rahajärjestelmää koskevissa neuvotteluissa ehdottama rahasto, jota Varoufakis tarkastelee teoksessaan *And the Weak Suffer What They Must* (2016). Sen tehtävänä olisi nimittäin ollut, toteutuneesta IMF:stä poiketen, rahoittaa tuottavuudeltaan heikompia kansantalouksia, tasapainottaa kansainvälisen kaupan epätasapainoja ja torjua niistä johtuvaa valuuttojen devalvointitarvetta ja sen seuralaista, valuuttakeinottelua. Yhdysvallat tyrmäsi tuolloin Keynesin ehdotuksen kategorisesti.

Piketty ja Varoufakiksen keinot ja päämäärät

Talouspoliittisista keskusteluista tuttu argumentti pääomien ja voittojen verotuksen kiristämistä vastaan on, että jyrkkä progressiivinen verotus lamauttaa kapitalistisen sijoitustoiminnan ja talouden kasvun sekä heikentää työllisyyttä. Piketty vastaa-argumentti on historiallinen: kapitalismin lähihistoriassa on ollut kausia, jolloin sekä taloudellinen kasvu että pääoman verotus ovat olleet huomattavasti korkeampia kuin nykyisin. Tutkimuksista ei löydy näyttöä sille, että rikkaiden verotuksen keventäminen kasvattaisi taloutta ja työllisyyttä (ks. esim. Hope ym. 2022). Pääomien vapaan liikkuvuuden ja pääomamarkkinoiden globaalin luonteen takia pääoman verotuksen rajua kiristämistä on eittämättä vaikea toteuttaa vain yhdessä maassa. Piketty on hyvin tietoinen tästä ongelmasta ja pitääkin tärkeänä kansainvälisen verokilpailun torjuntaa korostaen kansainvälisiä verosopimuksia, joiden edellytyksenä on kansainvälisten pääomaliikkeiden tehokas seuranta, jota nykyisin ei ole olemassa. Kuten hän toteaa: ”Nykyinen kilpajuoksu kohti pohjaa voisi johtaa siihen, että yritykset eivät maksa enää lainkaan veroa, ja on epäilemättä suurin riski, joka uhkaa nykyisin globaalia rahoitusjärjestelmää. Viime kädessä, mikäli mitään ei tehdä sen pysäyttämiseksi, koko progressiivinen tuloverotus on vaarassa.” (Piketty 2019/2020, 1033.) [2]

Toinen taloudellisesti tasa-arvoisen yhteiskunnan mahdollisuutta epäilevä väite on, että tulojen liiallinen tasapäistäminen tai toimeentulon muuttaminen riippumattomaksi palkkatyöstä tekee ihmisistä laiskoja. Piketty ei poista ansiotulojen eroja verotuksella vaan ainoastaan lieventää niitä, kylläkin melko radikaalisti. Varoufakiksenkin toisenlaisessa nykyisyydessä toiset yritykset

menestyvät toisia paremmin ja voivat siksi maksaa suurempia palkkoja ja bonuksia työntekijöilleen näiden yhteisen päätöksen mukaan.

Kolmas usein esitetty vastaväite koskee kansalaisten ja työntekijöiden intoa ja kykyä osallistua jatkuvasti päätöksentekoon. Piketty ei tätä juuri pohdi, eivätkä hänen reforminsa tässä suhteessa mullistaisikaan taloudellista päätöksentekoa perin pohjin, vaikka hänkin kannustaa ihmisiä osallistumaan yritysdemokratialla, kansalaisvouchereilla ja osallistuvalla budjetoinnilla. Varoufakiksen kansalaiset joutuvat sen sijaan varsin vaatimaan, aktiivisen päätöksentekijän rooliin sekä omissa yrityksissään että erilaisten kansalaispaneelien jäseninä. Tätä ”pätöksentekotaakkaa” lieventää kuitenkin olennaisesti se, että suurten neuvostojen jäsenyys on kiertävää ja se arvotaan ajoittain. Yritystasolla taas voidaan olettaa, että silloin kun päätetään jokaista työntekijää koskevista palkoista ja bonuksista tai yrityksen kehitys- ja investointisuunnitelmista, joilla on välitöntä vaikutusta jokaisen työntekijän asemaan ja tulevaisuuteen, kansalaisten kiinnostus ja aktiivisuus pysyy yllä. Eikä nykyinen harvainvalta ole ainakaan tätä parempi vaihtoehto.

Piketty ei lakkauta pääomamarkkinoita, osakemarkkinoita ja liikepankkeja vaan verottaa niiden tulosta ankarammin leikaten suuria pääomia. Periaatteessa progressiivinen varallisuuden verotus, suurten osakkeenomistajien äänioikeuden rajoituksen kanssa, leikkaa automaattisesti suurten pääomanomistajien siivet ja tekee ratkaisevasti yhteiskunnasta taloudellisesti tasa-arvoisemman. Olennainen kysymys on lopulta, onko tämä mahdollista ainakaan siinä määrin kuin Piketty ehdottaa ilman, että puututaan suoraan pääomien kasautumiseen ja voitontavoitteluun perustuvaan kapitalistisen talousjärjestelmän perusteisiin, osake- ja rahamarkkinoihin, liike- ja investointipankeihin ja pääoma-palkkatyösuhteeseen.

Varoufakiksen ohjelma menee Pikettyä pidemmälle lakkauttamalla kapitalismin muttei tavaramarkkinoita. Varoufakis (2020, 154) jopa toteaa, että markkinoiden elpyminen edellyttää kapitalismin kumoamista. Aitojen liberaalien pitäisikin sen takia olla erityisen innoissaan hänen ohjelmastaan. Vaatiihan se aidosti vapaan, sekä valtiosta että suuryrityksistä riippumattoman, markkinatalouden luomista. Toisessa nykyisyydessähän ei ole tulo- eikä liikevaihtoveroa: jokainen voi vapaasti valita työpaikkansa ja ottaa oman henkilökohtaisen pääomansa mukanaan. Toinen nykyisyys rajoittaa suurten yhtiöiden markkina-asemaa ja takaa kaikille vapauden köyhyydestä mutta myös

holhoavasta hyvinvointivaltiosta, joka edellyttää sosiaalietuuksien saajien luopuvan arvokkuudestaan sosiaalitoimiston ovella. Toisenlaisessa nykyisyydessä on maksuton ja tehokas maksujärjestelmä, joka ei salli harvojen painavan rahaa muiden kustannuksella, sekä pysyvä huutokauppa liiketoimintaan sopivasta maasta sosiaalisen asuntotuotannon hyväksi. Sen kansainvälinen rahajärjestelmä tasapainottaa lisäksi rajat ylittävän kaupan ja rahan virrat. Siirtolaisetkin toivotetaan tervetulleiksi auttamalla paikallisyhteisöjä sopeuttamaan tulokkaat (emt., 153).

Onko Varoufakis keksinyt viisasten kiven, jolla työläisten ja pientuottajien yhteenliittymät voivat hallita suurimittaista, globaalialueellista rahan välittämää tavaravaihtoa ilman työläisten riistoa ja muita pääoman jatkuvaan akkumulatioon perustuvan kapitalistisen tuotantotavan kielteisiä piirteitä? Mikäli tämä onnistuisi, se olisi Pierre-Joseph Proudhonin ja muiden anarkistikklassikkojen unelmien täyttymys, joka kaiken lisäksi toimisi modernissa teollisessa tai jälkiteollisessa yhteiskunnassa eikä vain jossakin vanhassa talonpoikien ja pientuottajien yhteisössä.

Varoufakiksen toisessa nykyisyydessäkin työn tuotteet ovat tavaroita, joilla on vaihtoarvo ja markkinahinnat. Niitä ostetaan ja myydään rahasta. Voitoista ja sijoituksista päättäminen on tasa-arvoisista omistajista koostuvan kollektiivin käsissä ja laajemmin kaikkia kansalaisia edustavan paneelin kontrollissa, mutta Varoufakiksenkin yritykset pyrkivät tekemään voittoa ja kerryttämään pääomiaan. Ne voivat myös mennä konkurssiin. Ihmisillä on rahastopääomia eri määriä, vaikkakaan ne, eivätkä etenkin niiden väliset erot, ole suuria. Eivätkä ne liioin oikeuta muita suurempaan taloudelliseen valtaan. Tuotantovälineiden yksityisomistusta ei ole. Työläiset omistavat kollektiivisesti yrityksensä ja päättävät niistä yhdessä. Varoufakis ei kieltäisi lainapääoman korkoa, vaikka säätelisikin sitä ja rajoittaisi lainapääoman käyttöä.

Proudhonille juuri lainarahasta maksettava korko edusti suurinta riiston muotoa tai varkautta. Näyttäähän lainapääomalle maksettava korko sikiävän tyhjistä tuotantoprosessista tuotetusta lisäarvosta riippumatta (ks. Marx 1894/2015, 344–345). Karl Marx (1867/1957, 544, alav. 24) irvaili aikanaan Proudhonin kekseliäisyydelle, kun tämä ajatteli voivansa lakkauttaa kapitalistisen omaisuusmuodon asettamalla sitä vastaan tavarantuotannon ikuiset omistajat. Marxin ja muiden marxistien anarkismikritiikin mukaan pientuottajien ei-kapitalistinen tavarantuotanto on mahdotonta eikä voi ainakaan olla pysyvää

ja laajamittaista. Varoufakiksen uusi anarkistinen yhteiskunta jättää ratkaisematta ongelman, joka on oikeastaan sama, mistä Marx Proudhonia irvaili. Varoufakis (2020, 218–219) on tästä ongelmasta hyvin tietoinen todetessaan, miten hänen talousjärjestelmänsä ”nojautuu vaihtoarvoon, ja tekee siksi mahdottomaksi aidon vallankumouksen, joka johtaisi markkinoiden lopulliseen kumoamiseen”. Säilyttäessään rahan välittämän tavaravaihdon ja markkinoilla muodostuvat markkinahinnat hänen radikaali muutosohjelmansa ei lakkauta yhteiskunnallisten suhteiden fetissiluonnetta, tavarantuottajien ja -vaihtajien välisten yhteiskunnallisten suhteiden esineellistymistä. Mikäli tavaramarkkinoiden esineellistyminen Varoufakiksen käsityksen mukaan tarkoittaa Marxin tavoin sitä, että ihmisten välinen kanssakäyminen on yksilöiden tietoisien hallinnan ulottumattomissa, tämä on kieltämättä vakava este ihmiskunnan todelliselle emansipaatiolle muutoin hänen hahmottamassaan lähes täydelliseltä vaikuttavassa toisenlaisessa nykyisyydessä. On sitten toinen kysymys, onko yhteiskuntaa lainkaan ajateltavissa ilman ylyksilöllisiä, objektiivituneita ja esineellistyneitä sosiaalisia muodostumia. Kuten Varoufakis myös tietää, tiedossamme ei valitettavasti ole markkinoiden lisäksi muita toimivia tapoja allokoita talouden resursseja pitkälti eriytyneen massatuotannon oloissa kansalaisten preferenssien mukaisesti. Keskitetty suunnitelmataloushan ei tästä yrityksistään huolimatta koskaan kunnolla suoriutunut (ks. esim. Sutela 1991).

Mutta mistä löytyisivät muutoksen toimeenpanijat?

Kuten Mike Savage (2021) toteaa, Piketty teokset edustavat sosiaalista insinööritiedettä. Häneltä puuttuu lähes kokonaan tarkastelu sellaisista sosiaalisista liikkeistä, jotka voisivat ottaa hänen muutosohjelmansa asiakseen. Piketty voi vain toivoa, että jotkut poliittiset päätöksentekijät ymmärtäisivät hänen ehdotustensa järkevyyden ja ryhtyisivät toteuttamaan niitä. Samaa voi toki sanoa Varoufakiksenkin vallankumousohjelmasta, vaikka hän esittääkin joukon kekseliäitä toimia, joilla nykykapitalismi voitaisiin kumota tai joilla pystyttäisiin ainakin vakavasti haastamaan pääoman valtaa. Tätä kapitalismin kumousta ei toteuta mikään järjestäytynyt poliittinen liike tai organisaatio. Varoufakis panee nimittäin toivonsa yhteiskunnan kriiseihin ja omaan voimattomuuteensa turhautuneiden kansalaisten spontaaniin joukkotoimintaan, joka käyttää

taitavasti hyväkseen globaalin kapitalismin haavoittuvuutta. Kun yleislakko on ollut anarkistien perinteinen ase, Varoufakis tarjoaa uudenaikaisia ja kekseliäitä keinoja, kuten yhden päivän totaalisen ostolakon, joka kaataa Amazonin, asuntoluottojen korkojen maksulakon, joka iskee liikepankkeihin ja finanssimaailmaan, sekä eläkemaksujen boikotoimisen sellaisilta eläkeyhtiöiltä, jotka sijoittavat rahojaan yhtiöihin, joiden hiilijalanjälki on suuri tai työntekijöiden kohtelu huono. Tällaiset boikotit teknokapitalismin ytimiin, samoin kuin lukuisten piensijoittajien yhtäaikaiset ”iskut” osakepörssiin, voisivat toki olla tehokkaita ja lamauttaa kansainvälisen kapitalismin. Ongelmana on vain se, miten ja kuka ne organisoisi ja koordinoisi niin, ettei porvarillinen valtio ehtisi pelastaa kapitalistejaan ja lannistaa kumouksellisia. Vladimir Lenin (1905/1978, 72–74; ks. myös Lenin 1901/1977) arvosteli aikoinaan Venäjän anarkisteja epäpoliittisuudesta. He kun eivät katsoneet tarpeelliseksi luoda sellaista poliittista liikettä ja organisaatiota, joka olisi ollut valmis ottamaan haltuunsa valtiotavallan ja toteuttamaan sen avulla yhteiskunnallisen kumouksen. Varoufakis näyttää kulkevan tässäkin klassisen anarkismin jalanjäljissä, sekä hyvässä että pahassa, pannessaan toivonsa spontaaniin kansannousuun.

Sekä Pikettyyn että Varoufakis radikaalit ohjelmat tähtäävät nykyisen kapitalistisen maailmanjärjestelmän perinpohjaiseen muutokseen tai – Varoufakis tapauksessa – sen kumoukseen. Varoufakis ei peittele pääoman vallan kumoamiseen tähtääviä tavoitteitaan. Pikettyyn oikeudenmukaisempaan yhteiskuntaan tähtäävä ohjelma on reformistisempi ja, kuten hän itsekkin korostaa, sitä ei tarvitse toteuttaa kertaheitolla. Esimerkiksi pääoma- ja tuloverotuksen progressiivisuutta voitaisiin hyvin lisätä vähitellen, asteittain, kansalaispalkasta puhumattakaan. Työntekijöiden osallistuminen yritysten hallintaan, jonkinlainen yritysdemokratia, olisi myös mahdollista toteuttaa ainakin lievemmissä muodoissaan puuttumatta ratkaisevasti yksityisen pääoman toimintatapaan. Varoufakis ohjelmastakin voi poimia toteuttamiskelpoisia yksityiskohtia ainakin edelleen kehiteltäviksi ja vaikkapa kansainvälisen kaupan ja rahanliikenteen kriisien torjumiseksi.

Toinen kysymys on sitten se, onko ohjelmia mahdollista toteuttaa jossakin yksittäisessä maassa – tai edes maaryhmässä – vai edellyttävätkö ne välttämättä laajaa kansainvälistä yhteistyötä ja lähes maailmanlaajuisia järjestelyjä, jonkinlaista uutta sosialistista tai anarkistista internationaalia. Jo kaikenlaiset reformistiset ja vaatimattomatkin ehdotukset pääoma- ja tuloverojen progression

koventamisestahan saavat tavallisesti vastaansa väitteen siitä, että toteutuessaan ne johtavat pääoman pakoon maasta ja sen myötä taloudellisen toiminnan näivettymiseen, työttömyyteen ja koko kansan kurjistumiseen. Usko tähän, ja sitä seurannut verokilpailu, on monesti estänyt vakavan veropoliittisen pohdinnan. Missä määrin tälle uskolle on perusteita, on siten toinen juttu, ainakin silloin kun kyse on suhteellisen pienistä ja asteittaisista reformeista. Ovathan veroprosentit nykyisinkin eri maissa eri suuruisia. Niin kuin Pikettykin toteaa, verotuksen painopisteen syvemmän muutoksen edellytyksenä on kansainvälisten pääomaliikkeiden tehokas seuranta, valvonta ja tiedonsaannin avoimuus. Tälle on vaikea keksiä muita esteitä kuin pääomanomistajien haluttomuus paljastaa omaisuutensa ja voittonsa sekä niiden alkuperät.

Mitä mieltä olemmekaan Piketty ja Varoufakiksen ohjelmien toteuttamiskelpoisuudesta kaikissa yksityiskohtaisuuksissaan, ne tarjoavat oivan älyllisen sparraajan jokaiselle, joka on valmis kyseenalaistamaan illuusion nykyisen kapitalismin vaihtoehdottomuudesta. Kehotankin jokaista punnitsemaan niitä tarkkaan Varoufakiksen tieteisfiktioromaanin kolmen ystävyksen esimerkkiä seuraten.

Viitteet

1) Usein unohdetaan, että Euroopassa on maita, kuten Saksa ja Ruotsi, joissa työntekijöiden edustajilla on oikeus osallistua yrityksen hallitukseen ja päätöksentekoon – tosin paljon heikoimmin oikeuksin kuin Piketty ja etenkin Varoufakis ehdottavat – tai ainakin saada siitä informaatiota. Nämä yritysdemokratiajärjestelytän syntyivät ja kuuluivat monen vasemmistopuolueen ohjelmaan sinä sodanjälkeisenä aikana, jolloin veropolitiikkakin oli tuloeroja tasaavaa. Ruotsin palkansaajarahastoista käytiin ”verinen” taisto 1990-luvun alussa. Ei ollutkaan mikään ihme, että Ruotsin sodanjälkeisen ajan ensimmäisen porvarihallituksen keskeinen tavoite oli palkansaajarahastojen lakkauttaminen. On aika erikoista, että työntekijöiden päätösvallan lisäämisen vaatiminen suurissa yrityksissä on jäänyt lähes unohduksiin vasemmistonkin poliittisena tavoitteena, vaikka sille on vaikea keksiä muita kuin poliittisia esteitä. Kansalaispalkasta ja kansalaisrahastoista sen sijaan keskustellaan nykyisin jo muissakin piireissä kuin vain radikaalin vasemmiston keskuudessa.

2) Ks. esim. Leo Ahrensin ym. (2022) tutkimusta siitä, miten finanssimarkkinoiden läpinäkyvyys lisää valtioiden talouspoliittista liikkumavaraa.

Lähteet

- Ahrens, Leo, Bothner, Fabio, Hakelberg, Lukas ja Rixen, Thomas. 2022. New room for maneuver? National tax policy under increasing financial transparency. *Socio-Economic Review*, 20:2, 561–581.
<https://doi.org/10.1093/ser/mwaa007>
- Alaja, Antti. 2022. Piketty ja eriarvoisuuden ideologinen luonne. *Tiede & edistys*, 47:1–2, 47–52.
- Galbraith, John Kenneth. 1971. *The new industrial state*. 2. uudistettu painos. Princeton: Princeton University Press.
- Gronow, Jukka. 2022. Tuloerojen kärjistyminen viime vuosikymmeninä. *Tiede & edistys*, 47:1–2, 53–58.
- Heiskala, Risto. 2022. Johdanto: Thomas Pikettyn maailmanhistoria. *Tiede & edistys*, 47:1–2, 42–46.
- Hilferding, Rudolf. 1910/1981. *Finance capitalism. A study of the latest phase of capitalist development*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
- Hilferding, Rudolf. 1915/1973. *Organisierter Kapitalismus. Referat und Diskussion*. Sozialökonomische Studententexte 10. Haag: Rotdruck.
- Hope, David ja Limberg, Julian. 2022. Economic consequences of major tax cuts for the rich. *Socio-Economic Review*, 20:2, 539–559.
<https://doi.org/10.1093/ser/mwab061>
- Lenin, Vladimir Iljitš. 1901/1977. *Lenin collected works, vol. 5*. Lontoo: Lawrence & Wishart.
- Lenin, Vladimir Iljitš. 1905/1978. *Lenin collected works, vol. 10*. Lontoo: Lawrence & Wishart.
- Marx, Karl. 1894/2015. *Pääoma. Poliittisen taloustieteen kritiikki. 3. osa*. Kääntänyt Antero Tiusanen. Vaasa: TA-tieto.
- Marx, Karl. 1867/1957. *Pääoma. Kansantaloustieteen kritiikki. 1. osa*. Kääntänyt O.V. Louhivuori, Tuure Lehén ja Mauri Ryömä. Petroskoi: Karjalan ASNT:n valtion kustantamo.

- Melin, Harri. 2022. Tasa-arvon lyhyt historia. *Tiede & edistys*, 47:1–2, 72–78.
- Piketty, Thomas. 2013/2016. *Pääoma 2000-luvulla*. Kääntänyt Marja Ollila ja Maarit Tillman-Leino. Helsinki: Into.
- Piketty, Thomas. 2019/2020. *Capital and ideology*. Kääntänyt Arthur Goldhammer. Cambridge, MA: The Belknap Press of the Harvard University Press.
- Piketty, Thomas. 2021/2022. *A brief history of equality*. Kääntänyt Steven Rendall. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Riihelä, Marja ja Tuomala, Matti. 2022. Verotuksen rooli tulo- ja varallisuuserojen taustalla. Teoksessa Anna Rajavuori (toim.), *Eriarvoisuuden tila Suomessa 2022*. Helsinki: Into, 19–50.
- Savage, Mike. 2021. *The return of inequality. Social change and the weight of the past*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Sutela, Pekka. 1991. *Economic thought and economic reforms in the Soviet Union*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tuomala, Matti. 2019. *Markkinat, valtio & eriarvoisuus*. Tampere: Vastapaino.
- Tuomala, Matti. 2022. Piketty hahmottelee 2000-luvun sosiaalidemokratiaa. *Tiede & edistys*, 47:1–2, 59–65.
- Varoufakis, Yanis. 2016. *And the weak suffer what they must? Europe's crisis and America's economic future*. Lontoo: The Bodley Head.
- Varoufakis, Yanis. 2017/2019. *Talking to my daughter about the economy or, how capitalism works – and how it fails*. Kääntänyt Jacob Moe ja Yanis Varoufakis. New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Varoufakis, Yanis 2020. *Another now. Dispatches from an alternative present*. Lontoo: The Bodley Head.